

O roli muzyki w społeczeństwie, czyli ponadczasowość Platona i Arystotelesa

- [O roli muzyki w społeczeństwie, czyli ponadczasowość Platona i Arystotelesa](#)

O roli muzyki w społeczeństwie, czyli ponadczasowość Platona i Arystotelesa

Źródło: online skills, cc0.

Ważne daty

427-347 p.n.e. – lata życia Platona

384-322 p.n.e. – lata życia Arystotelesa

1923-1980 – lata życia Alana Parkhursta Merriama

1964 – *The Anthropology of Music* Alana Parkhursta Merriama

1920-2001 – lata życia Alfreda Tomatisa

1972 – pierwszy Zakład Muzykoterapii w Polsce utworzony na Wydziale Kompozycji i Teorii Muzyki Państwowej Wyższej Szkoły Muzycznej we Wrocławiu

Scenariusz lekcji dla nauczyciela

Źródło: online skills, cc0.

III. Tworzenie wypowiedzi związanych z historią i kulturą muzyczną. Uczeń:

1. wypowiada się w formie ustnej (np. dyskusja, prezentacja, debata) i/lub pisemnej (np. esej, referat) o dziełach muzycznych w oparciu o podstawową terminologię.

Nauczysz się

identyfikować poglądy filozofów starożytnych na temat roli muzyki w społeczeństwie oraz współczesne teorie na ten temat.

Wprowadzenie

Muzyka od zawsze odgrywała bardzo istotną rolę zarówno w życiu człowieka jak i w całych społeczeństwach. Towarzyszyła każdej cywilizacji we wszystkich epokach. Zmieniały się skale, gatunki, instrumenty czy techniki kompozytorskie, ale jej obecność zawsze znacząco wpływała na otaczającą rzeczywistość. Muzyka także dziś jest obecna niemal wszędzie: w domu, w sklepie, w kinie, nierzadko na ulicy, wpływając na nasz nastrój. Przyczynia się ona także do wykształcenia w nas odczuć związanych z określonym miejscem, wydarzeniem. Już starożytni podkreślali wielką moc muzyki, która ma wzbudzać, uspokajać, pocieszać, a nawet uzdrawiać.

Szaman z Mongolii, podroze.dziennik.pl, CC BY 3.0

Rola muzyki w społeczeństwie według Platona

Ludy starożytne darzyły muzykę wielkim szacunkiem. Szczególną rolę muzyce przypisywali Grecy. Już pitagorejczycy zwrócili uwagę na jej silny wpływ na człowieka. Podkreślali oni, że sposób oddziaływania muzyki zależy od wielu czynników, m. in. doboru tonacji i rytmów w danej kompozycji. Uważali oni muzykę za wyraz ładu i harmonii, twierdzili, że pozwala ona uzyskać wewnętrzną harmonię człowieka.

Pogląd pitagorejczyków na kwestię wpływu muzyki na człowieka przejął m. in. grecki teoretyk Damon (V w. p.n.e.), który w głównej mierze przyczynił się do powstania [teorii ethosu](#), przygotowując grunt koncepcji [katharsis](#). Twierdził on, że: nauka muzyki ma kluczowe znaczenie w edukacji młodzieży, państwo powinno regulować sprawy muzyczne i nauczanie muzyki, należy być wiernym tradycji, gdyż przewrót w muzyce zawsze oznacza przewrót społeczny, znaczenie muzyki daleko wykracza poza poziom przyjemności zmysłowej i ozdoby duszy.

Istotne miejsce dla muzyki wyznaczył Platon, kreśląc wizję swego państwa idealnego. Przewidywał dla niej wiele znaczących funkcji, wśród nich wychowanie obywateli oraz pomoc w ich edukowaniu w zakresie prawa. Platon stał na stanowisku, że muzyka ma właściwości mimetyczne i potrafi naśladować właściwe postawy i zachowania człowieka, stąd obcowanie z właściwą muzyką może takie postawy i zachowania u obywateli wykształcić. Przystąpił zatem do wyszczególnienia cech jakie powinna posiadać wartościowa dla społeczeństwa muzyka ([teoria mimesis](#)). Jego rozważania dotyczą m. in. wyboru instrumentów oraz tonacji, których stosowanie może prowadzić do wskazanego celu. Spośród instrumentów na pierwszym miejscu stawia strunowe instrumenty rodzime: kitarę i lirę, które związane były z kultem Apollina, odrzucając jednocześnie pochodzący z Frygii instrument dęty aulos. Taki wybór podyktowany był nie tylko właściwościami brzmieniowymi tych instrumentów, lecz także dążeniem Platona do odsunięcia obcych tonacji, takich jak frygijska, czy lidyjska, na rzecz preferowanej tonacji doryckiej.

Kitara, westislandmusiclessons.ca, CC BY 3.0

Aulos, teleradiosciacca.it, CC BY 3.0

Rozważania na temat tonacji i ich właściwości odnaleźć można w *Państwie*. Wskazuje tam Platon na dwie tonacje, które miały znaleźć zastosowanie w wychowaniu człowieka: dorycką i frygijską. O ile sięgnięcie po pierwszą z nich nie budzi wątpliwości, to wskazanie na tonację frygijską, niebędącą rodzimą tonacją grecką, jest w pewnym sensie niezrozumiałe, biorąc pod uwagę fakt, że Platon z tej przyczyny odrzucał aulos. Tonacja dorycka miała kształtować męstwo, zaś frygijska zrównoważenie. Tak jak odpowiednia muzyka właściwie kształtuje człowieka, tak nieodpowiednia może przynieść złe skutki w procesie wychowania człowieka. Tonacje, które Platon zdecydowanie odrzucał, to miksolidyjska i syntonolidyjska, które określał jako „płaczliwe”, a także jońska i lidyjska, które wg niego są „miękkie i pijackie”. Przestrzega również przed niewłaściwym łączeniem słów z melodiami i rytmem oraz komponowaniem utworów nieposiadających wartości mimetycznych – czysto instrumentalnych oraz czysto deklamacyjnych.

Muzyka wg Platona miała nie tylko znaczenie w wychowaniu obywatela, ale również w utrzymaniu porządku prawnego w państwie. Uważał on, że właściwe kompozycje zawierają w sobie ład, będący odbiciem porządku prawnego. By tylko taka muzyka docierała do społeczeństwa postulował on powołanie w państwie osób odpowiedzialnych za weryfikację nowo powstających kompozycji.

Rola muzyki w społeczeństwie według Arystotelesa

Rozważania Platona o roli muzyki w społeczeństwie kontynuował Arystoteles. Podkreślał on, że celem uprawiania muzyki jest osiągnięcie katharsis, a przez to celu ostatecznego – szczęścia. Drogą do niego jest wypoczynek, który najlepiej, najbardziej szlachetnie, wypełnia muzyka. Najważniejszym celem muzyki wg Arystotelesa jest wychowanie, celowi temu podporządkowuje dobór instrumentów. Podobnie jak Platon odrzuca aulos, szczególnie z powodu jego właściwości brzmieniowych, oraz z braku możliwości operowania słowem podczas gry na nim – właściwość ta uniemożliwia wykonywanie na nim pieśni, służących wychowaniu. W przeciwieństwie do Platona odrzuca także kitarę, jako instrument zbyt trudny, graniem na nim powinni się zajmować zawodowi muzycy, nie zaś wolni ludzie, dla których dążenie do mistrzostwa w grze na instrumencie jest zajęciem niegodnym! Dodatkowo podkreśla, że tylko w młodym wieku wypada praktykować grę na instrumentach, w dojrzałym zaś należy ograniczyć się do rozkoszowania muzyką.

Arystoteles zauważa, że odpowiednia muzyka, utrzymana we właściwej tonacji, operująca odpowiednią rytmiką, wywołuje u człowieka odpowiednie stany etyczne. Podobnie jak Platon wskazuje on charakter poszczególnych modi: dorycki – męski, lidyjski – uspokajający. Odrzuca w procesie wychowania modus frygijski jako wzbudzający emocje i miksolidyjski jako wywołujący nastrój przygnębiający.

[Teorię ethosu](#), rozwiniętą przez Arystotelesa, odrzucali epikurejczycy. Powróciła ona wraz z rozwojem filozofii platońskiej w I w., m. in. w pismach Ptolemeusza i Arystydesa Kwintyliana.

Funkcje muzyki w współczesnym społeczeństwie według Alana Parkhursta Merriama

Współcześnie muzyka także odgrywa bardzo istotną rolę, zarówno w życiu całego społeczeństwa, jak i jednostki. Współcześnie muzyka także odgrywa bardzo istotną rolę, zarówno w życiu całego społeczeństwa, jak i jednostki. Towarzyszy ona publicznym uroczystościom, zarówno świeckim jak, i religijnym, nadając im podniosły charakter. Wspólne wykonywanie muzyki przyczynia się także do budowania wspólnoty. Poza oficjalnymi obchodami świąt państwowych, czy kościelnych, muzyka rozbrzmiewa podczas licznych koncertów, festynów, zabaw plenerowych itd., pełniąc wówczas funkcję rozrywkową.

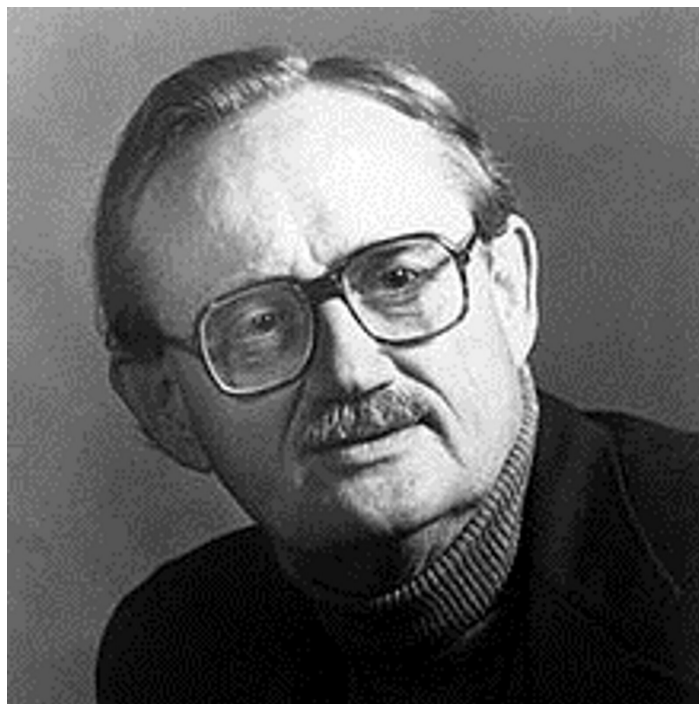
W życiu prywatnym obcujemy z muzyką na co dzień. Wpływa ona na nasz nastrój, pobudza lub uspokaja, motywuje do działania lub skłania do relaksu. Towarzyszy chwilom uroczystym w naszym życiu – ślub, pogrzeb, urodziny itp., a także jest obecna w dni powszednie, sprawiając nam przyjemność. Niestety, we współczesnym świecie muzyka stała się także towarem, który przynosi olbrzymie zyski. Bez naszej zgody jesteśmy nią wprost „bombardowani” ze wszystkich stron, w różnych miejscach. Wybrzmiewa nawet w windach, toaletach. O umiar w publicznym prezentowaniu muzyki apelował jeden z najwybitniejszych kompozytorów XX w. – Witold Lutosławski. Podkreślał on prawo każdego człowieka do spokoju i ciszy.

Żyjący w XX w. amerykański etnomuzykolog, Alan Parkhurst Merriam w swojej pracy *The Anthropology of Music* (1964 r.) wskazał na liczne funkcje muzyki, takie jak:

- a. emocjonalna ekspresja,
- b. estetyczna przyjemność,
- c. funkcja rozrywkowa,
- d. narzędzie komunikacyjne,
- e. symboliczna reprezentacja,
- f. wzbudzanie fizycznej reakcji organizmu na muzykę,
- g. wzmacnianie zgodności z normami społecznymi,
- h. utwierdzanie społecznych instytucji i rytuałów religijnych,
- i. wzmaganie stabilności i kontynuacji kultury,
- j. integracja społeczna.

Powyższa lista uświadamia, jak rozległe funkcje pełni muzyka i jak znaczącą rolę odgrywa w społeczeństwie. Ma m. in. zdolność symbolicznie reprezentować określone

myśli i idee, utrwaląc porządek społeczny poprzez przekazywane treści, integrować wspólnotę, komunikować. Funkcje muzyki dotyczą także jej oddziaływania na określoną jednostkę. Muzyka m. in. oddziałuje na ciało człowieka, przyczyniając się do zmniejszenia poczucia zmęczenia, ułatwienia koordynacji ruchów, czy regulacji pracy serca. Jej uprawianie jest sposobem wyrażenia emocji, a obcowanie z nią pozwala doznać przyjemności.

Alan Parkhurst Merriam, writeopinions.com, CC BY 3.0

Formy obecności muzyki w życiu ludzi na przestrzeni wieków

Muzyka w służbie rozrywki. Auletka grająca podczas sympozjonu, meakultura.pl, CC BY 3.0

Muzyka kościelna. Ockeghem dyryguje chórem wykonującym „Glorię”, muzykotecaszkolna.pl, CC BY 3.0

Opera, polskatimes.pl, CC BY 3.0

Muzyka salonowa. H. Siemiradzki – „Chopin gra dla Radziwiłłów w 1829 r.”, cennarium.com, CC BY 3.0

Polecenie 1

Spośród funkcji muzyki wskazanych przez Alana Parkhursta Merriama wybierz te, które w Twoim życiu odgrywają ważną rolę. Swój wybór uzasadnij na forum klasy. Po prezentacji poglądów każdego z uczniów ustalcie wspólnie, które funkcje muzyki są we współczesnym świecie najbardziej dostrzegalne.

Muzykoterapia

Już ludy pierwotne uznawały uzdrawiającą moc muzyki. Podczas rytuałów leczniczych śpiewano, tańczono i grano na instrumentach. Współcześnie tym zagadnieniem zajmuje się muzykoterapia. Jest to dziedzina traktująca muzykę i jej elementy jako narzędzie służące przywracaniu zdrowia i poprawie egzystencji osób z problemami natury emocjonalnej, fizycznej lub umysłowej. Wyróżnia się muzykoterapię aktywną, w której terapię polegają na czynnym uprawianiu muzyki – śpiewaniu, graniu na instrumentach, ruchu przy muzyce, oraz muzykoterapię receptywną, w której środkiem do poprawy zdrowia jest słuchanie muzyki pozwalające osiągnąć stan relaksu. W zależności od właściwości danej kompozycji wywołuje ona u słuchającego określone relacje, np. tonacja majorowa przywołuje nastrój radości, tonacja minorowa – nostalgii, smutku. Podobnie harmonia konsonansowa przyczynia się do uzyskania wewnętrznego spokoju, zaś dysonansowa pobudza do działania. Każdy element kompozycji, jak rytmika, rejestr dźwięków, tempo i inne, wpływają na stan jaki osiąga osoba ją wykonująca bądź słuchająca.

Można zatem wskazać następujące funkcje muzykoterapii:

- wydobywanie i aktywizacja ukrytych emocji,
- dostarczanie pozytywnych przeżyć i poprawa nastroju,
- wzbudzanie większego zainteresowania muzyką,
- przełamanie barier nieśmiałości, rozładowanie napięcia,

- stwarzanie okazji do zabawy.

Pierwszy w Polsce Zakład Muzykoterapii powstał w 1972 r. na Wydziale Kompozycji i Teorii Muzyki Państwowej Wyższej Szkoły Muzycznej we Wrocławiu (obecnie Akademia Muzyczna).

Instrumenty wykorzystywane w muzykoterapii, rodzicowo.pl, CC BY 3.0

Edukacja poprzez muzykę

Muzyka odgrywa także ważną rolę w procesie edukacji. W połowie XX w. Francuz Alfred Tomatis wykazał, że ucho jest organem, który oprócz funkcji słyszenia, jest w stanie doładować korę mózgową energią elektryczną. Odróżniał bierne słyszenie od aktywnego słuchania. Wykazał, że słuchanie odpowiedniej muzyki, w szczególności kompozycji Mozarta i chorału gregoriańskiego, przyczynia się m. in. do poprawy koncentracji uwagi, wzrostu kreatywności, poprawy zapamiętywania, ułatwienia nauki czytania i pisania, podwyższenia motywacji, opóźnienia objawów zmęczenia, harmonizowania napięcia mięśniowego oraz poprawę koordynacji ruchowej. Wpływ muzyki na zmiany zachodzące w mózgu jest szczególnie znaczący u dzieci, także tych

nienarodzonych, stąd bardzo ważne jest zwrócenie uwagi na dźwięki, którymi są otaczane.

Alferd Tomatis, soundwellness.com, CC BY 3.0

Muzyka od najmłodszych lat, mumsgrapevine.com.au, CC BY 3.0

Zadania

Ćwiczenie 1

Autorem koncepcji aktywnego słuchania, wpływającego na działanie kory mózgowej, był:

- Roman Ingarden
- Alfred Tomatis
- Alan Parkhurst Merriam

Ćwiczenie 2

"Popularny instrument w antycznej Grecji, odrzucony przez Platona, to: "

- lira
- kithara
- aulos

Ćwiczenie 3

Zdaniem Alfreda Tomatisa najlepsze efekty przynosi słuchanie:

- muzyki Mozarta
- renesansowej polifonii wokalne
- chóru gregoriańskiego

Ćwiczenie 4

"Tonacje, które Platon zdecydowanie odrzucał, to: "

- miksolidyjska
- jońska
- dorycka

Ćwiczenie 5

"Podczas zajęć pojawiło się wiele specjalistycznych zwrotów dotyczących muzyki. Sprawdź, ile z nich udało Ci się zapamiętać. Przeciągając podane elementy z prawej kolumny do lewej połącz w pary słowo z odpowiadającą mu definicją. "

teoria naśladownictwa, która głosi, że wytwory ludzkie naśladową rzeczywistość stworzoną przez naturę lub człowieka, oczyszczenie umysłu, uwolnienie od cierpienia, złych emocji, teoria wyjaśniająca wpływ muzyki na stan człowieka

katharsis	
teoria mimesis	
teoria ethosu	

Ćwiczenie 6

" Wybitny polski kompozytor XX w., apelujący o ograniczenie publicznego odtwarzania muzyki, to: "

- K. Penderecki
- W. Kilar
- W. Lutosławski

Ćwiczenie 7

" Pierwszym ośrodkiem akademickim w Polsce, w którym w latach 70. ubiegłego wieku rozpoczął działalność Zakład Muzykoterapii, był: "

- Wrocław
- Kraków
- Warszawa

Słownik pojęć

Katharsis

Oczyszczenie umysłu, uwolnienie od cierpienia, złych emocji.

Teoria mimesis

Teoria naśladownictwa, która głosi, że wytwory ludzkie naśladową rzeczywistość stworzoną przez naturę lub człowieka.

Teoria ethosu

Teoria wyjaśniająca wpływ muzyki na stan człowieka.

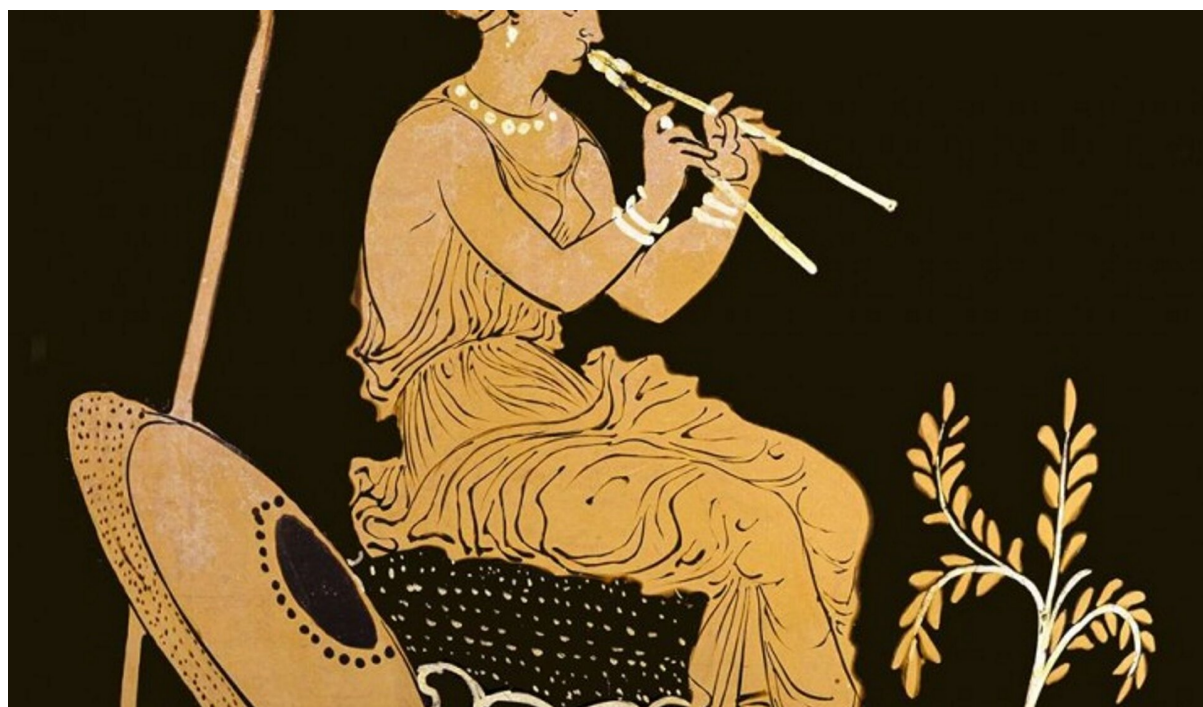
Źródło:

- encyklopedia.pwn.pl

Galeria dzieł sztuki

Kitara, westislandmusiclessons.ca, CC BY 3.0

Aulos, teleradiosciacca.it, CC BY 3.0
